

BİOLOGİYANIN TƏDRİSİNDƏ İSTİFADƏ OLUNAN TƏLİM STRATEGİYALARI*Şeyxzamanlı Arifə Bəhlul qızı, Bayramzadə Lamiyə Məsim qızı**Gəncə Dövlət Universiteti*

Xülasə: *Məqalədə təlim üsullarından bəhs edilir. Belə ki, müəllif qeyd edir ki, kurikulumun tərkib hissələrindən biri tədris strategiyalarıdır. O, təlimin yeni konsepsiyası və tədrisin strukturu ilə əlaqədardır. Təlim elə bir aktiv prosesdir ki, onun mənası təcrübə əsasında tamamlanır.*

Açar sözlər: forma, üsul, yanaşma

Ключевые слова: форма, метод, подход

Keywords: form, method, approach

Fənn kurikulumlarında təlim strategiyaları aşağıdakı mərhələləri əhatə edir:

1. Təlimin təşkilinə verilən əsas tələblər;
2. Təlim fəaliyyətinin planlaşdırılması;
3. Təlimin təşkilində istifadə olunan forma və üsullar.

Təlim strategiyaları-tədris prosesində istifadə olunan forma, üsul, vasitə və yanaşmaların məcmusudur.

Kurikulumun tərkib hissələrindən biri tədris strategiyalarıdır. O təlimin yeni konsepsiyası və tədrisin strukturu ilə əlaqədardır. Təlimə müasir baxışlar konstruktivist və situativ təlim konsepsiyalarına əsaslanır. Bilik əsasən sabit obyekt kimi qəbul olunmur, o, fərdin obyektə dair təcrübələri əsasında formalaşdırılır. Konstruktivist baxışa görə, təlim konstruktiv prosesdir və bu proses zamanı şagird biliyin daxili mənzərəsini, yəni təcrübənin şəxsi interpretasiyasını yaradır. Bu cür təsvir davamlı olaraq dəyişikliyə açıqdır, onun strukturu və əlaqələndirilməsi digər bilik strukturları üçün əsas təşkil edir. Təlim elə bir aktiv prosedir ki, onun mənası təcrübə əsasında tamamlanır. Təlim ilə bağlı situativ baxış sosial, mədəni, tarixi və siyasi kontekstdə fəal iştirak vasitəsilə həyata keçirilir. Bu baxışa görə, təlim ortaqlar fəaliyyət metodlarına malik qruplara və cəmiyyətə nüfuz etməklə kollektiv təlimə çevrilir. Fərdlər hər hansı qrupun üzvünə çevrilməklə getdikcə müvafiq qrupun inam və fəaliyyətini mənimsəyirlər. Modelləşdirmə, müzakirə və qərar qəbul etmə kimi situativ birləşdirilmiş fəaliyyətlər aktiv iştirakın mühüm elementi ortaqlar təcrübələrə əsaslanan dialoq vasitəsilə dəstəklənir. Konstruktivist və situativ baxışa görə, təlim real həyatı şəraiti əks etdirən zəngin məzmun kontekstində baş verməlidir, bunun üçün konstruktiv proses həyata keçirilməli və məktəbdənkənar mühitə də sirayət etməlidir. Burada əsas elementlər idraki təlim, real həyatı problemlərin həlli ilə bağlı əməkdaşlığın əks etdirilməsi və məsələ həlli zamanı mümkün metod və üsullardan istifadənin təmin olunmasıdır. Məzmun sahəsi üzrə düşünmə prosesinin sürətləndirilməsində şagirdin nümayiş etdirdiyi effektivlik onun təlimi üçün ölçü rolunu oynayır. Belə yanaşmada əsas çətinlik təlimə nəzarəti şagirdə doğru yönəldərkən əmələ gəlir. Bu zaman təlimin xüsusiyyəti və biliklərin təbiəti nəzərə alınaraq təlim məqsədləri şagirdlərin özlərinin hiss etdikləri ehtiyaclarla görə təyin olunmalı, nəzərdə tutulan fəaliyyətlər onların yaşadığı dünya kontekstinə uyğun formalaşdırılmalı, şəxsiyyətlərin zəruri qabiliyyətlərin aşılması üçün şagirdlər yoldaşları ilə birləşməli, aparılan qiymətləndirmələr isə müntəzəmlik və irəliləyiş baxımından təhlilə əsaslanmalıdır.

Kurikulum çərçivə sənədi yeni təlim üsullarının əsas prinsiplərini əks etdirir və bu prinsiplər bütövlükdə təlimin yeni konsepsiyası ilə əlaqədardır. Bu konsepsiyaya görə təlim prosesi əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş nəticələrə əsaslanır və bu prosesdə müəllim əlaqələndirici, istiqamətverici və məsləhətverici subyekt kimi, şagirdlər isə müstəqil

tədqiqatçı subyekt kimi fəaliyyət göstərir. Bu zaman təlimin və tədrisin yeni konsepsiyasının, başqa sözlə standartlar şəklində ifadə olunmuş təlim nəticələrinin məqsədəuyğun şəkildə reallaşması üçün müəllim aşağıdakı prinsiplərə əməl etməlidir:

- Dərstdə həyata keçirilən təlim-tərbiyə, proseslərin ideya siyasi səviyyəsi dövrün, zamanın tələblərinə cavab verməlidir.

- Gənclərdə vətəninə, xalqına və hökumətinə dərin məhəbbət hissləri aşılmalı, sağlam mənəviyyət formalaşdırılmalıdır, yeni dünyagörüşünə malik insan tərbiyə edilməlidir.

- Öyrədilən tədris materialının məzmunu yüksək elmi səviyyədə olmalı, bütün elmlərin inkişafını göstərməlidir.

- Müəllim tədris olunan mövzu ilə bağlı ən son yenilikləri şagirdlərə çatdırmalı, lakin bu zaman lazım olmayan materiallarla onları yükləməməlidir.

- Hər bir dərsin məqsədləri (inkişafetdirici, öyrədici, tərbiyəedici) əvvəlcədən dəqiq müəyyənləşdirilməli, dərsin quruluşu və bütün mərhələlərin reallaşdırılması həmin məqsədlərə nail olmağa yönəldilməlidir.

Müəllim dərstdə elə təlim metodları və təlim üsullarından istifadə etməlidir ki, onlar həm dərsin məqsədlərinin həyata keçirilməsinə və təlimin məzmununa müvafiq olsun, həm də şagirdlərin idrakı fəallığını, təfəkkürünü və hafizəsini inkişaf etdirməsin, onlarda axtarıcılıq, tədqiqat aparmaq həvəsi yaratsın. Müasir dərslər verilən mühüm tələblərdən biri də dərstdə şagirdlərin müstəqil işlərə cəlb olunmasıdır. Müasir dərslər İKT ilə təciz olunmalı və onlardan dərsin məqsədinə uyğun istifadə olunmalıdır. Dərstdə mümkün olan fəndaxili və fənlərarası inteqrasiyadan geniş istifadə olunmalı, yeni materialın öyrədilməsi inteqrativ formada aparılmalıdır. Dərsin bütün mərhələləri bir-birini tamamlamalı, hər mərhələyə ayrılan vaxt düzgün müəyyənləşdirilməli, həm müəllimdə, həm də şagirdə vaxta qənaət etmək vərdişi yaradılmalıdır. Müasir dərslərin mühüm tələblərindən biri də şagirdlərin bilik və bacarıqlarının inkişafına nəzarət etmək, onların səviyyəsini qiymətləndirməkdir. Nəticəyönümlü standartlarla müəyyənləşdirilən təlim prosesində şagirdlərin fənn üzrə bilik və bacarıqlara yiyələnmələri üçün pedaqogika elminin müəyyən etdiyi müxtəlif təlim texnologiyaları, onların ayrı-ayrı metodik elementlərindən istifadə edilməklə yanaşı, şagirdlərin yaş və psixoloji xüsusiyyətlərinə uyğun gələn müasir üsullardan və texnologiyalardan istifadə edilməlidir. Belə ki, interaktiv metod və üsullar şagirdlərin maraqlarını təmin etməklə fəallığının artmasına, birgə fəaliyyət bacarıqlarının inkişafına gətirib çıxaracaq.

Fənn kurikulumlarında təlim strategiyaları aşağıdakı məsələləri əhatə edir:

Təlimin təşkilinə verilən əsas tələblər

Təlim fəaliyyətinin planlaşdırılması

Təlimin təşkilində istifadə olunan forma və üsullar

Təlim prosesi daima ardıcıl olaraq inkişaf edir. Müxtəlif zamanlarda özünəməxsus xarakter kəsb edir. Şəxsiyyətyönümlü təhsil sistemində pedaqoji prosesin mərkəzində dayanan müəllim və şagirdlərin funksiyaları dəyişir. Onların fəaliyyəti əvvəlcədən müəyyən olunmuş nəticələrə əsasən qurulur. Müəllim kurikulumlara uyğun inteqrasiya olunmuş planlarla **yanaşı, yeni** texnologiyalar hazırlayır, yaxud mövcud olanların içərisindən ən münasibini seçir. Bu texnologiyaların müəyyən olunmasında müəllim və şagird şəxsiyyəti təlimin aparıcı subyekt kimi çıxış edir. Münasibətlər "subyekt+subyekt" formulasına uyğun üfüqi istiqamətdə qurulur. Bu zaman şagirdlər öz təfəkkürünün, düşüncəsinin, müəllimlər isə şagirdin inkişafı üçün şəraitin təşkilatçısı olur. Müəllimlərin rəhbərlik funksiyası dəyişir, informasiya vermək sahəsindəki fəaliyyəti məhdudlaşır. O daha çox sinif şəraitində təlim fəaliyyətini əlaqələndirən, istiqamətləndirən məsləhətçi kimi şagirdlərin müstəqil idrakı fəaliyyətini, fəal yaradıcılığını təşkil edən subyektə çevrilir. Pedaqoji prosesin düzgün

qurulmasında mühüm didaktik prinsiplərə istinad olunur. Yeni kurikulumlara uyğun pedaqoji prosesin təşkilində aşağıdakı prinsiplərin əsas götürülməsi zəruri hesab edilir:

Pedaqoji prosesin tamlığı-pedaqoji prosesdə təlim məqsədləri kompleks (inkışafetdirici, öyrədici, tərbiyəedici) həyata keçirilir, real nəticələrlə yekunlaşan müəllim və şagird fəaliyyətini əhatə edir;

Təlimdə bərabər imkanların yaradılması - bütün şagirdlərə eyni təlim şəraiti yaradılır və pedaqoji proses onların potensial imkanları nəzərə alınmaqla tənzimlənir;

Şagirdyönlülük - şagird pedaqoji prosesin mərkəzində dayanır. Bütün tədris və təlim işi şagirdlərin maraq və tələbatlarının ödənilməsinə, onların istedad və qabiliyyətlərinin, potensial imkanlarının inkişafına yönəldilir;

İnkişafyönlülük-şagirdlərin idrak fəallığı izlənilir, nailiyyətləri təhlil edilir, bilik, bacarıq və vərdislərinin inkişaf səviyyəsi tənzimlənir;

Fəaliyyətin stimullaşdırılması-pedaqoji prosesin səmərəli və effektiv qurulması, şagirdlərin təlimə marağının artırılması üçün onların fəaliyyətindəki bütün irəliləyişlər qeyd olunur və dəyərləndirilir, nəticə etibarilə şagirdlərin daha uğurlu təlim nəticələrinə istiqamətləndirilməsi təmin olunur;

Dəstəkləyici mühitin yaradılması - pedaqoji prosesin münasib maddi-texniki baza əsasında və sağlam mənəvi-psixoloji mühitdə təşkil edilməsi keyfiyyətin və səmərəliliyin yüksəldilməsi üçün əlverişli və təhlükəsiz təlim şəraiti yaradır.

Ədəbiyyat

- 1.Mehrabov A.O. Azərbaycan təhsilinin müasir problemləri, Bakı, 2007
2. Mərdanov M.C. Müstəqillik və təhsil islahatı. Azərbaycan müəllimi. 1998
3. Mehrabov A.O. Pedaqoji texnologiyalar. Bakı, 2001

СТРАТЕГИИ ПРЕПОДАВАНИЯ, ИСПОЛЬЗУЕМЫЕ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ БИОЛОГИИ

Шейхзаманлы Арифə Бахлүл кызы, Байрамзаде Ламия Масимовна

Резюме

В статье говорится о методах обучения. Автор в статье отмечает что стратегии преподавания являются одной из важнейших частей учебной программы. Это связано с новой концепцией обучения и структурой преподавания. Отмечается, что обучение-это активный процесс, смысл которого реализуется на основе опыта. Стратегии обучения в предметных учебных программах охватывают следующие вопросы:

1. Требования к организации обучения;
2. Планирование учебной деятельности
3. Формы и методы использования при организации обучения

LEARNING STRATEGIES USED IN TEACHING BIOLOGY***Sheyxzamanli Arifa Baxlul, Bayramzada Lamiya Masim******Summary***

The article talks about training methods. Thus, the author notes that teaching strategies are one of the components of the curriculum. It is related to the new concept of training and the structure of teaching. Learning is an active process whose meaning is completed based on experience.

Learning strategies in subject curricula include the following stages: 1. Basic requirements for the organization of training; 2. Planning of training activities; 3. Forms and methods used in the organization of training.

Rəyçi: Dos. Tükəzban Rüstəmovə***Anatomiya, fiziologiya və zoologiya kafedrasının 17 yanvar 2025-ci il tarixli iclasın 12 sayılı protokolu******Daxil olma tarixi 04 fevral 2025-ci il***